

شاذلی، صدقه

01 Aralık 2021

241 - 239

طبری آملی، المسترشد فی امامة امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، چاپ احمد محمودی، قم [۱۴۱۵؟]؛ محمدبن حسن طوسی، فهرست کتب الشیعة و اصولهم و اسماء المصنفین و اصحاب الاصول، چاپ عبدالعزیز طباطبائی، قم ۱۴۲۰؛ کلینی، (بیروت)؛ نجاشی.

/ صدیقه ملک لو /

شاذلی، صدقه بن ابراهیم، چشم‌پزشک مصری سده هشتم، مؤلف کتاب العمدة الکحلیة فی الامراض البصریة. از سوانح حیات او مطلبی در دست نیست و اندک اطلاعات موجود برگرفته از همین کتاب است. بر اساس نسخه مونیخ (ص ۳۶۷، ش ۸۳۴)، عنوان روی جلد کتاب عمدة النوریة فی الامراض البصریة است (برای اطلاع از دیگر نسخه‌ها به کتابخانه ملی پزشکی^۲، ص ۱۱۹-۱۲۰)؛ اما در متن (گ ۱ پ) تصریح شده که عنوان کتاب العمدة الکحلیة فی الامراض البصریة است، و شاید بر اثر اشتباه یا انتخاب کاتب این تغییر رخ داده باشد.

حاجی خلیفه (ج ۲، ستون ۱۱۷۱) تاریخ وفات او را ۵۵۰ دانسته است، اما با توجه به اینکه شاذلی در کتابش (گ ۵۸) درباره بیماری‌ای سخن گفته که در ۷۶۲ دیده بود، و نیز بر اساس منابع مورد استفاده اش (برای نمونه به گ ۱۴۸ ر، به نقل از شریف جرجانی و گ ۸۱ پ، به نقل از قطب‌الدین شیرازی)، این تاریخ نادرست است. البته اسماعیل پاشا بغدادی (ج ۱، ستون ۴۲۶) تاریخ اتمام نگارش کتاب را ۷۶۶ نوشته که به نظر می‌رسد اشتباه حاجی خلیفه را اصلاح کرده است.

روزن^۳ (ج ۱، ص ۱۰۱) احتمال می‌دهد که او در مصر به دنیا آمده و در آنجا ساکن بوده باشد؛ اما نه از متن کتاب شاذلی دلیلی برای چنین گمانه‌ای به دست می‌آید و نه از اطلاعات مختصری که دیگران درباره او نوشته‌اند. پژوهشگران دیگری چون پورمن^۴ و سویج - اسمیت^۵ به حضور او در مصر اشاره کرده‌اند (ص ۱۳۲)، اما در نسخه مونیخ اطلاعی در این باره نیامده است. فقط بنابر کتاب خود شاذلی (گ ۳۳ ر) می‌دانیم مدتی در بیت‌المقدس بوده است (نیز به روزن، همانجا). عمده منابع مورد استفاده او به شرق قلمرو اسلامی و اندکی نیز به غرب قلمرو اسلامی تعلق دارند (به ادامه مقاله).

کتاب العمدة مشتمل بر یک مقدمه و پنج جمله (بخش) است. جمله نخست شش فصل دارد (به گ ۲ پ - گ ۱۴ ر)؛ فصل اول در تشریح چشم، فصل دوم درباره رابطه چشم با مغز، فصل سوم درباره اعصاب و ماهیچه‌های چشم و پلک، فصل

محمد، اصفهانی ذکر شده است (به برقی، ج ۲، ص ۴۳۹؛ کلینی، ج ۱، ص ۳۹، ۴۰۶، ج ۲، ص ۸۸).

این دفتر حدیثی، بر اساس اسناد روایت آن، توسط راویان قمی، روایت شده است. در عراق، ابن ابی جید قمی آن را به روایت ابن ولید قمی* و ابن بابویه قمی به روایت از پدرش و ابن ولید روایت کرده‌اند، روایت این اثر از سوی ابن ولید، موجب توجه محدثان شیعه عراق به آن شده است (به طوسی، ص ۲۲۱). نجاشی ضمن تصریح و تأکید بر امامی نبودن شاذکونی، او را تقه خوانده و اشاره کرده که شاذکونی از گروهی از اصحاب امامی امام صادق روایت می‌کرده است. او طریق خود در روایت دفتر حدیثی یادشده را نیز نقل کرده است (ص ۴۸۸) که طریقی متفاوت از دو طریق شیخ طوسی، و از جمله متفردات احمدبن علی نجاشی* است. شوشتری (ج ۵، ص ۲۶۶) سخن نجاشی را که شاذکونی از اصحاب امامی امام صادق حدیث نقل می‌کرده، آنها را محدثانی غیر امامی معرفی کرده و شواهدی نیز در تأیید سخن خود آورده است. هرچند خوبی (ج ۸، ص ۲۵۹) نام چند راوی امامی، مانند ابویصیر و حمادبن عیسی را جزو کسانی برشمرده که شاذکونی از طریق آنها از امام صادق نقل کرده است. در میان محدثان قمی، احمدبن محمد برقی (ج ۱، ص ۲۳۳، ج ۲، ص ۳۳۱-۳۳۰، ۳۶۰، ۴۳۹) و محمدبن یعقوب کلینی (برای نمونه به ج ۱، ص ۳۵، ج ۲، ص ۱۲۸، ۱۳۰-۱۳۱، ۱۴۸) روایتهای متعددی از دفتر حدیثی شاذکونی نقل کرده‌اند که راوی اصلی این دفتر در طریق روایت آنها نیز قاسم بن محمد اصفهانی است که در روایت و تدوین دفتر شاذکونی و روایت آن در میان شیعیان سهمی عمده داشته است. در میان رجالیان شیعه عراق، ابن غضائری سخت بر شاذکونی خورده گرفته و او را تضعیف کرده است (ص ۶۵). تاریخ و محل درگذشت شاذکونی، عموماً جمادی‌الاولی ۲۳۴ در اصفهان یا بصره ذکر شده است (به خطیب بغدادی، ج ۱۰، ص ۶۳-۶۴). تاریخ ۲۳۶ را که ابونعیم اصفهانی (ج ۱، ص ۳۳۳) برای درگذشت وی آورده، خطیب بغدادی (ج ۱۰، ص ۶۳)، نادرست دانسته است.

منابع: ابن بابویه، کتاب من لایحضره الفقیه، چاپ علی اکبر غفاری، قم ۱۴۰۴؛ ابن حمزه، الثاقب فی المناقب، چاپ نبیل رضا علوان، قم ۱۴۱۲؛ ابن غضائری، الرجال لابن الغضائری، چاپ محمدرضا حسینی جلالی، قم ۱۴۲۲؛ ابونعیم اصفهانی، کتاب ذکر اخبار اصبهان، چاپ سون ددرینگ، لیدن ۱۹۳۱-۱۹۳۴، چاپ افست تهران [بی‌تا]؛ احمدبن محمد برقی، کتاب المحاسن، چاپ جلال‌الدین محدث ارموی، تهران ۱۳۳۰ ش؛ خطیب بغدادی؛ خوبی؛ ذهبی؛ سمنانی؛ شوشتری؛ محمدبن جریر

1. Aumer

2. National Library of Medicine

3. Rosen

4. Pormann

5. Savage-Smith